

Boeken

Nostalgie naar een vervlogen natie. Een terugblik op de historische productie naar aanleiding van 175 jaar België

België is het jubelen nog niet verleerd. Dat is de conclusie die men op het eerste gezicht kan trekken na het overzien van de herinneringsarbeid die in het jaar 2005 geleverd is. Meer zelfs, de toon van de historische productie die naar aanleiding van de 175ste verjaardag van het onafhankelijke België tot stand is gekomen, lijkt in vele opzichten zelfverzekerder dan bij de anderhalve-eeuwfeesten van 1980. Over de revolutie die ten grondslag lag aan de onafhankelijkheid, werd toen zedig gezwegen. Een uit de hand gelopen opera-uitvoering en wat schermutselingen op straat — het leek niet echt iets om trots op te zijn, zeker niet als men wist dat de eigenlijke beslissingen niet door de Belgische bevolking, maar door de Europese diplomatie waren getroffen. De honderdvijftig jaar die België sindsdien als onafhankelijke natie had beleefd, werden wel opgeroepen in fotoboeken, encyclopedische en essaybundels — die evenwel dubieuze titels als *La Belgique malgré tout* meekregen — maar aan een synthese van de nationale geschiedenis waagde men zich nauwelijks.

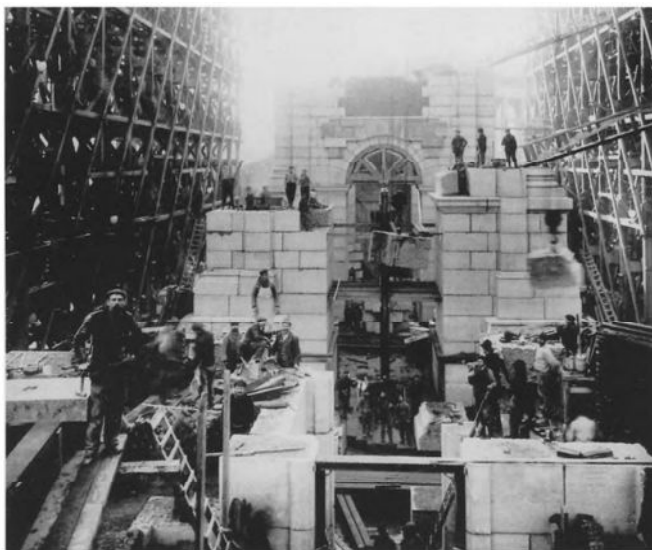
Hoe anders is het beeld vandaag. Alleen al in het Vlaamse landsgedeelte, waar de gehechtheid aan het Belgische vaderland nochtans traditioneel klein is, verschenen in 2005 drie populair-wetenschappelijke boeken over de Belgische Revolutie (Jeroen Janssens, *De helden van 1830*; Roland van Opbroecke, *België, de geboorte van een staat*; en Rolf Falter, *1830. De scheiding van België, Nederland en Luxemburg*). Bovendien werden ook twee tentoonstellingen aan deze gebeurtenis gewijd („De Belgische vertoning. Mythen, rituelen, symbolen” die van 28 mei tot 15 oktober in het Algemeen Rijksarchief liep, en „Broedertwist. België, Nederland en de erfenis van 1830”, die op 24 september 2005 in het Noord-Brabants Provinciaal Museum in 's-Hertogenbosch werd geopend en nu ook in de Leuvense Predikherkerk te zien is). Ten slotte werd deze 175ste verjaardag opgevat als een gelegenheid om het

hele verhaal van de nationale geschiedenis opnieuw te vertellen. Daarbij werd teruggegrepen op eerbiedwaardige, uit de negentiende-eeuwse romantiek stammende vormen: enerzijds het meerdelige syntheseswerk, anderzijds het aan de vaderlandse geschiedenis gewijde museum. Het eerste deel van een „Nieuwe geschiedenis van België” verscheen in oktober 2005 tegelijk in het Nederlands en in het Frans en werd meteen officieel voorgesteld in de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Niet minder plechtig was kort tevoren ook het Belvue Museum als blitse opvolger van het bestofte Museum van de Dynastie geopend. Op een museaal erg ingenieuze wijze wordt daarin het klassieke verhaal van de Belgische vorsten als uitgangspunt gebruikt om de veel complexere politieke, sociale en culturele evoluties te tonen die de Belgische maatschappij gedurende de voorbije zeven kwarteeuwen heeft doorgevoerd.

Opmerkelijk in de huidige productie is ook de grotere betrokkenheid van de professionele historici. Waar zij zich er vijftientig jaar geleden mee vergenoegden in vaktijdschriften en op gespecialiseerde colloquia te reflecteren over de betekenis en de impact van de gebeurtenissen van 1830, daar geven zij hun inzichten vandaag onbevreesd prijs aan de publieke opinie. Onder de auteurs van de recente populair-historische werken over de Belgische Revolutie bevinden zich een veelbelovend doctorandus geschiedenis, Jeroen Janssens, en een gediplomeerd historicus die door vele jaren in de journalistiek zijn vrees voor het grote publiek van zich heeft afgeschud, Rolf Falter. De voorbereiding van de historische tentoonstellingen en vooral van het Belvue Museum was grotendeels in handen van historici en historicae die toonaangevende posities binnen het academische veld bekleden. De „Nieuwe geschiedenis van België”, ten slotte, werd expliciet gepresenteerd als een poging om de binnen de Belgische universiteiten bestaande expertise aan te wenden om de nationale geschiedenis op een tegelijk begrijpelijke en wetenschappelijk verantwoorde wijze te presenteren. Dat is wel-

is waar nog een heel eind verwijderd van de exploten van negentiende-eeuwse of vroegtwintigste eeuwse historici die erin slaagden tegelijk hypergespecialiseerd te zijn én meerdelige syntheses op hun eentje vol te pennen, maar toch lijkt het erop dat de Belgische historici de smaak van de nationale geschiedenis opnieuw te pakken hebben.

Uiteraard is de manier waarop de nationale geschiedenis door historici wordt verteld niet meer dezelfde als pakweg een eeuw geleden. Van triumfalisme is in de recente publicaties nauwelijks sprake. De toon ervan is doorgaans kritisch-afstandelijk, maar de manieren waarop deze distantie tot uitdrukking wordt gebracht kunnen zeer sterk variëren. Een strategie die met dat doel voor ogen door verschillende historici, maar vooral in de tentoonstelling „Broedertwist”, wordt gevolgd, is het hantieren van een vergelijkend perspectief. Door het Nederlandse én het Belgische perspectief op de revolutionaire gebeurtenissen naast elkaar te plaatsen, worden beide ook begrijpelijk gemaakt en wordt het „eigen” nationale standpunt van zijn evidentie beroofd. Falter vult dit comparatieve perspectief aan met een hardnekkig volgehouden empirisme — de feiten en niets dan de feiten —, dat hij noodzakelijk acht voor een onpartijdige blik. Historici die dicht tegen het academische bedrijf aanleunen, lijken echter veeleer het omgekeerde te doen: zij tonen hun afstandelijkheid ten opzichte van de gebeurtenissen van 1830-1831 door bloot te leggen hoezeer de klassieke verhalen en beelden daarover berusten op uitvergrotting, vertekening en mythologisering van de feiten. Jeroen Janssens' boek over de helden van 1830 gaat veel minder over die helden zelf dan over de manier waarop die helden in de loop van de Belgische — en in veel mindere mate ook Nederlandse — geschiedenis zijn herdacht. De tentoonstelling in Den Bosch en Leuven is zelfs integraal gewijd aan de *erfenis* van 1830 en hoe die vorm heeft gegeven aan de Belgische en Nederlandse identiteit. Zelfs het

De triomfboog van het Brusselse Jubelpark in aanbouw. De boog moest klaar zijn tegen de vijftigste verjaardag van België in 1880, maar raakte pas vijfentwintig jaar later afgewerkt — Foto Archief Koninklijk Paleis.

Algemeen Rijksarchief, de traditionele behoever van het historische empirisme, plaatste in zijn tentoonstelling de verbeelding van de natie („De Belgische vertoning”) op de voorgrond. Het zegt veel over de impact die cultuurhistorische perspectieven gedurende de voorbije jaren op de geschiedbeoefening hebben gekregen.

Door de aandacht zozeer te verleggen naar de herdenking van de historische feiten wordt het geconstrueerde karakter van de Belgische natie sterker benadrukt dan dat in de romantische geschiedschrijving het geval was. Toch leidt dit niet tot een ontkenning van het historische bestaansrecht van België. Integendeel zelfs, het herdenken zelf wordt als een fundamentele natievormende activiteit beschreven. Naties herdenken, dus ze zijn — onder dat motto lijken de populair-historische bijdragen over de Belgische Revolutie te varen. Dat dit in België vaak een verre van onproblematische aangelegenheid was, wordt nochtans niet onder stoelen of banken gestoken. Vooral uit het boek van Jeroen Janssens komt, net zoals uit zijn vorige boek, duidelijk tevoorschijn hoezeer de herdenking van de Belgische Revolutie het voorwerp werd van ideologische en communautaire strijd. Hij beschrijft hoe de herdenking van de septemberdagen vooral vanuit katholieke hoek werd bestreden, en hoe zij

vanaf 1880 werd vervangen door de meer unificerende geachte herdenking van de koninklijke eedaflegging op 21 juli. De septemberdagen zelf werden gaandeweg toegeëigend door de beginnende Waalse Beweging, die zich daarmee opwierp als de erfgenaam van de democratische en vrijzinnige tendens binnen de revolutionaire beweging. Om het verhaal nog complexer te maken, koos de Duitstalige gemeenschap in België — die in sociaal-economisch opzicht nochtans hecht met Wallonië verbonden raakte — de Dag van de Dynastie als haar feestdag, als om duidelijk te maken dat zij zich uitsluitend via het vorstenhuis met de Belgische natie verbonden voelde. Als het eendrachtig herdenken inderdaad een voorwaarde is voor het bestaan van een natie, dan lijken boeken als dat van Jeroen Janssens de conclusie te rechtvaardigen dat de Belgische natie eigenlijk al in de loop van de twintigste eeuw heeft opgehouden te bestaan. Het historische bestaansrecht van de Belgische natie staat voor hem buiten kijf, het actuele bestaansrecht ervan zet hij impliciet op losse schroeven.

Maar zelfs bij de historische legitimiteit van België als „zichzelf verbeeldende gemeenschap” kunnen op basis van de historische productie van dit jubeljaar ernstige vraagtekens worden geplaatst. Het verhaal van Jeroen Janssens bestaat uit een lange aaneenrijging van teleurstellingen over het gebrekkige enthousiasme dat de burgerij bij de Belgische bevolking voor haar commemoratieve activiteiten kon losweken. Monumenten konden vrijwel nooit door publieke inschrijvingen worden bekostigd en herdenkingen waren doorgaans weinig meer dan parades van de *beau monde*. Die hield niet op met erover te jammeren dat „het volk” de feestdagen als aanleiding gebruikte om zich te verlustigen in goedkoop amusement. Kortom, voor het grootste deel van de negentiende eeuw kon de eigenlijke Belgische natie — met andere woorden dat deel van de bevolking dat zich emotioneel in die mate met het vaderland verbonden voelde dat het tot actieve herinneringsarbeid bereid was — gemakkelijk worden bijeengebracht op een oppervlakte ter grootte van pakweg het Martelarenplein.

Op die manier bevestigt een neutraal geschreven boek als dat van Janssens impliciet het kritische vertoog van Roland van Opbroecke, die door het aanvoeren en uitvoerig cite-

ren van een grote hoeveelheid bronnen de oude these van de gestolen revolutie nieuw leven inblaast. Volgens die these, die al sinds het einde van de negentiende eeuw in socialistische milieus circuleert, heeft een kleine, maar ambitieuze elite in 1830-1831 een in wezen proletarische opstand aangewend om zich te ontdoen van het despotische Hollandse gezag en op die manier de macht naar zich toe te trekken. De argumenten die Van Opbroecke aanhaalt zijn doorgaans overtuigend, maar lang niet nieuw. Zelfs in de „officiële” geschiedschrijving van de negentiende eeuw werd het initiële aandeel van de arbeidersklasse ruimschoots erkend en gaven burgerlijke historici toe dat de elites pas in tweede instantie het lakken naar zich hadden toetrokken.

De Belgische nationale geschiedenis manifesteert zich in deze recente publicaties dus in een gereduceerde vorm. Alle auteurs, en ook de makers van de tentoonstellingen in Brussel en Den Bosch, lijken te erkennen dat in de negentiende eeuw de grenzen van de natie min of meer samenvielen met de culturele en politieke elites van het land. Zij zeggen en tonen veel over de pogingen van die elites om hun eigen nationale enthousiasme te verspreiden over ruimere bevolkingslagen, maar over de resultaten van die pogingen vernemen we weinig. Zelfs de parallelle parcours die het Belvue Museum heeft gecreëerd lijken te berusten op een tweedeling tussen de Belgische „natie” (geconcentreerd rond de persoon van de vorst) en de Belgische maatschappij (de bevolking die op het Belgische grondgebied leefde, en daar het voorwerp werd van allerhande, meestal internationale, sociaal-economische en culturele evoluties).

De sociale bepaaldheid van het Belgische nationalisme wordt met andere woorden nauwelijks betwijfeld, maar de vraag naar de nationale identificatie van de Belgische maatschappij (buiten haar natievormende kern) wordt nauwelijks aan de orde gesteld. Dat gebeurt gedeeltelijk wel in het veeleer toevallig tijdens het jubeljaar verdedigde én gepubliceerde proefschrift van Maarten van Ginderachter, dat later apart nog besproken wordt in *Ons Erfdeel*. Die beschrijft onder meer hoe in de omgang van Gentse arbeiderskringen met hun Belgische vaderland de persiflage veelal de bovenhand kreeg op de apologie. Het zou in elk geval de moeite lonen te onderzoeken of dit ook op-

ging voor andere regio's en andere sociale milieus (de lagere middenklassen bijvoorbeeld), en of de Eerste Wereldoorlog, die doorgaans als een katalysator van het Belgische nationalisme wordt omschreven hierin een reële verandering heeft aangebracht. Ook de reacties van de Congolese bevolking op de strategieën om hen tot goede Belgen te maken, zullen na dit jubeljaar een potentieel voorwerp van onderzoek blijven. Hoe herdachten deze mensen een gebeurtenis die volstrekt vreemd was aan hun traditionele overleveringen?

Doordat dit soort vragen niet worden gesteld, draagt de historische productie van dit jubeljaar een relatief onproblematisch karakter en heeft zij ook tot weinig polemiek geleid. Wijst dit erop dat de kritisch-afstandelijke toon van deze publicaties efficiënter is dan het hoera-patriottisme dat oudere commemoratieve publicaties kenmerkte? Is er een soort veralgemeend Belgisch nationaal sentiment in de maak, dat wordt geschraagd door een relatief homogene blik op het nationale verleden? Zullen historici de voornaamste dragers van deze consensus worden en op die manier hun maatschappelijk prestige van weleer herwinnen?

Wie een dergelijke hoop zou koesteren, zal mijns inziens bedrogen uitkomen. Het relatieve succes van degelijke populair-wetenschappelijke boeken over het Belgische nationale verleden heeft minder te maken met een hernieuwd nationalisme dan met een algemenere hang naar het verleden, die momenteel in de gehele westerse wereld wordt vastgesteld. Binnen die conjunctuur blijkt zowat elke herdenking goed om de dorst naar het verleden te lessen. Daarbij wordt in het verleden niet langer in de eerste plaats naar identificatie of naar morele lessen gezocht — alleen de geschiedenis van de judeocide lijkt zich nog tot die laatste functie te lenen — maar veeleer naar een kortstondige en dus ook vrijblijvende ontsnapping uit het heden. De onderwerpen die zich daartoe lenen, zijn bij voorkeur relatief eenvoudig en weinig bedreigend. Als we al iets kunnen afleiden uit het actuele succes van de Belgische

Het Muntplein met de Muntshouwburg, waar in 1830 de Belgische Revolutie uitbrak na een opvoering van „De stomme van Portici” – Foto Myriam Lemmens.

nationale geschiedenis, dan is het dus — o ironie! — dat de Belgische natie zelf een vrijblijvend karakter heeft gekregen. Zij is niet langer het voorwerp van grote verwachtingen en al evenmin van viscerale afkeer. Op haar rust een patina dat haar voor het historisch geïnteresseerde publiek bijzonder aantrekkelijk maakt. En het is vermoedelijk grotendeels om dezelfde reden dat professionele historici liever dan voorheen op de vraag van het publiek ingaan. Het is nu eenmaal hun beroep zich toe te leggen op zaken die definitief voorbij zijn en die hen dus niet verplichten tot een actuele positiebepaling. Bovendien is de terugkeer naar de nationale geschiedenis voor velen onder hen ongetwijfeld een door nostalgie gedreven onderneming. Vrijwel onvermijdelijk is hun eerste kennismaking met de geschiedenis verlopen via de lessen over het Belgische vorstenhuis die zij in de lagere school voorgeschoteld kregen. Toen zij hun eerste stappen zetten in de academische wereld, was het domein van de nationale geschiedenis echter grotendeels verboden terrein geworden, omdat het niet paste binnen de heersende voorkeur voor sociaal-economische verklaringsmodellen. Paradoxaal genoeg heeft de cultuurhistorische wending van de laatste decennia, die heeft bijgedragen tot de ontmaskering van de natie als een culturele constructie, de ruimte gecreëerd waarbinnen historici zich weer ongegeneerd op de nationale geschiedenis konden toeleggen. Zodra zij zich expliciet of impliciet achter een constructivistisch standpunt scharen, behoeden

zij zich immers tegen het ver-
wijt slippendragers van het do-
minante nationalisme te zijn.
Als milde deconstructivisten
een zekere nostalgie naar een
grotendeels vervlogen Belgische
natie onderhouden: dat lijkt de
dankbare taak van de historici in
dit jubeljaar geweest te zijn.

Marnix Beyen

JEROEN JANSSENS, *De helden van 1830. Feiten en mythes*, Meulenhoff|Manteau, Antwerpen/ Amsterdam, 2005, 205 p.

ROLF FALTER, *1830. De scheiding van België, Nederland en Luxemburg*, Lannoo, Tiel, 2005, 352 p.

ROLAND VAN OPBROECKE, *België, de geboorte van een staat*, Globe, Roeselare, 2005, 349 p.

PETER RIETBERGEN & TOM VERSCHAFFEL, *Broedertwist. België en Nederland en de erfenis van 1830*, Waanders, Zwolle, 2005, 112 p.

ELS WITTE e.a., *Nieuwe geschiedenis van België, deel 1, 1830-1905*, Lannoo, Tiel, 2005, 678 p.

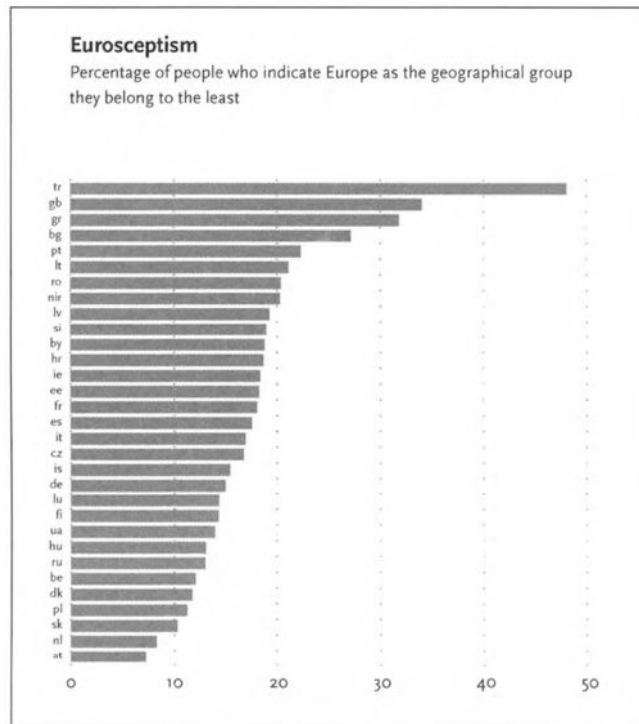
Belvue Museum, Paleizenplein 7, B-1000 Brussel, tel. +32 (0)2 545.08.00, fax +32 (0)2 502.46.23, info@belvue.be, www.belvue.be.

De tentoonstelling „Broedertwist. België, Nederland en de erfenis van 1830” loopt nog tot 23 april 2006 in de Predikherenkerk, Onze-Lieve-Vrouwstraat, B-3000 Leuven.

Een atlas van Europese waarden

Oorspronkelijk werd over Europa en de Europese eenmaking vooral in economische en, later, in politieke termen gedacht. Pas sedert de jaren tachtig van de twintigste eeuw kwam er belangstelling voor de culturele en morele dimensies van het Europese project en werden de eerste Europese waardeonderzoeken opgestart. Dat gebeurde mede onder impuls van de Leuvense socioloog Jan Kerkhofs en de Stichting European Values Studies. In 1981, 1990 en 1999 werden enquêtes uitgevoerd in de lidstaten van de Europese Unie, wat voor België en Vlaanderen o.a. resulteerde in de publicaties *De stille ommekeer* (1984), *De versnelde ommekeer* (1992) en *Verloren zekerheid* (2001). Jan Kerkhofs publiceerde in 1997 ook nog *De Europeanen en hun waarden* waarin een vergelijking wordt gemaakt tussen de verschillende waardeperspectieven in de diverse Europese regio's.

De recent verschenen Engelstalige *Atlas of European Values*, die een initiatief is van de

Grafiek uit de „Atlas of European Values”, die van boven naar onder een afnemend euroscepticisme toont. In de linkerkolom staan de afkortingen van de namen van de landen. Turkije, Groot-Brittannië en Griekenland (bovenaan) zijn de meest eurosceptische landen, Oostenrijk, Nederland en Slowakije (onderaan) de minst eurosceptische landen.

Universiteit van Tilburg, voegt hier geen substantiële gegevens aan toe (het bevat nauwelijks gegevens over Vlaanderen), maar springt vooral in het oog door de prachtige uitgave op atlasformaat met talrijke foto's en kaarten en door de zeer gebruiksvriendelijke indeling: in zeven hoofdstukken maken we kennis met de waarden die Europeanen erop nahouden betreffende Europa: gezin en familie, werk, religie, politiek, maatschappij en welzijn. Het is een uitgesproken pro-Europese publicatie — het voorwoord werd geschreven door de Nederlandse premier Balkenende — en dat botst al meteen met de constatering dat nog geen 5 % van de Europeanen zich in de eerste plaats als Europeanen beschouwen: nationale of regionale identiteiten primeren over ruimere verbanden. Ondanks, of misschien juist door een sterk gemeenschappelijke geschiedenis is een Europese „wij-identiteit” ver te zoeken.